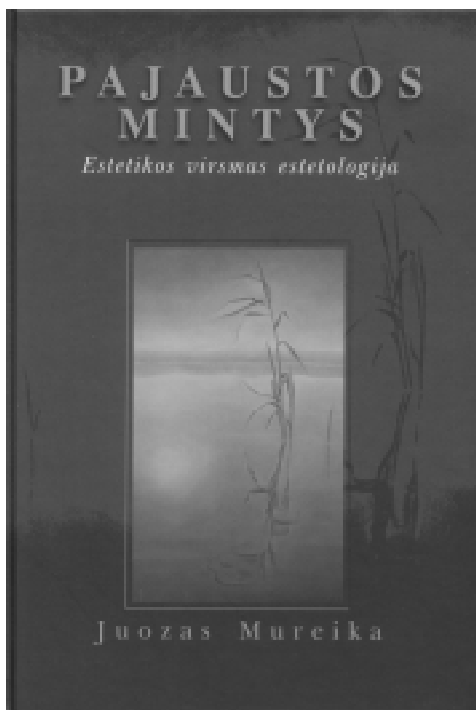

Juozas Mureika
PAJAUSTOS MINTYS: ESTETIKOS
VIRSMAS ESTETOLOGIJA

Kaunas: AB spaustuvė „Spindulys“, 2006.
ISBN 978-9955-466-28-6.

MONOGRAFIJA APIE PAJAUTĄ, MENIŠKUMĄ IR TEORINES ESTETIKOS PRIELAIDAS

Monograph on Esthetic Perception, Artistry,
and Prerequisites for Esthetics

SUMMARY

In this review article concerning the monograph *Aisthesis: from Senses to Insights and from Esthetics to Esthetology* by J. Mureika, the notion of sensual perception as the category of esthetics is considered.

The author of the article supposes that it was W. Tatarkiewicz, famous Polish historian of philosophy, who started to speak about that category as the object of serious esthetic inquiry.

During the history of esthetics the problem of relation between esthetic perception as a category and the same as an emotion was regularly formulated and inquired; various solutions were proposed.

The author of the review article expresses some doubts concerning the attempts of Mureika to define the *esthetic perception* as the foundation of *esthetology*. According to him, Mureika's treatment of some persons as objects of *esthetic perception* is also shaky.

RAKTAŽODŽIAI: estetologija, estetika, estetinė pajauta, kategorija, emocija.

KEY WORDS: esthetology, esthetics, sense perception, category, emotion.

SANTRAUKA

Juozo Mureikos monografijos *Pajautos mintys. Estetikos virsmas estetologija* recenzijoje atskleidžiama, kaip *pajauta* yra susijusi su estetine emocija ir kaip ji gali būti apibrėžiama bei aptariama kaip estetikos mokslo teorinė kategorija. Nurodoma, kad pirmasis apie pajautą yra prabilęs garsus lenkų filosofijos istorikas Władysławas Tatarkiewiczus. Minėtos problemos formulavimų bei bandymų ją vienaip ar kitaip pagrįsti yra visame estetikos moksle.

Recenzijoje pastebima, kad autoriaus bandymas *pajautą* įvardyti ir apibrėžti kaip *estetologijos* mokslo pagrindą kelia tam tikrų abejonių, taip pat kaip ir bandymas *estetinės pajautos* objektu traktuoti pasirinktas asmenybes, pvz., monsinjorą K. Vasiliauską ir kitus.

Prieš pora metų pasirodžiusi prof. habil. dr. Juozo Mureikos monografija¹ kažkodėl taip ir nesusilaukė žymensnio estetikos mokslų specialistų dėmesio. Greičiausiai todėl, kad tai darbas, kurį būtų galima vertinti kaip gerokai neįprastą tiek tematika, tiek ir problematika. Bet tai pas mus.

Pirmasis apie *estetinę pajautą* kaip apie estetikos mokslo objektą prabilo Władysławas Tatarkiewiczus, knygoje *Šešių sąvokų istorija* paskyręs jai visą skyrių.² Tiesa, Tatarkiewiczus sutelkia dėmesį į istorinę šios sąvokos estetikos moksle raidą, tačiau neneigia, jog tam tikrais laikotarpiais *estetinė pajauta* reiškusi labai daug ir estetinių meno koncepcijų bei teorijų prasme. „Atrodo, kad pastaruosius šimtą metų dauguma publikacijų apie grožį ir meną buvo psichologinio pobūdžio, jų tema – grožio ir meno sukelti išgyvenimai, kurie vadinami estetinė pajauta (arba patyrimu, arba išgyvenimu). Buvo aiškinamasi jos savybės, raida, dėmesys, jai reikalinga visuomeninė pozicija. Ji buvo laikoma pagrindine estetikos problema, net perdėtai manyta, kad tai vienintelė problema, kad visos kitos yra tariamos ir nemokslinės.“³

Mureika recenzuojamos monografijos pratarinėje taip pat pabrėžia, kad „Jokia

kita sąvoka XX a. turbūt nesulaukė tiek daug dėmesio kaip prasmės konceptas. Šios sampratos paplitimo arealas, pasak lietuvių filosofo Tomo Sodeikos, *driekiasi nuo Peirce'o bei Morriso semiotikos, Frege's semantikos ar Saussure'o lingvistikos iki Lévi-Strausso struktūrinės antropologijos, Barthes'o semiologijos, Ricoeuro hermeneutikos bei Derrida gramatologijos.*“⁴

Vis dėlto būtent tai, kas taip didingai atrodo teorijoje, kasdieniame žmonių gyvenime, jų tiesioginiame grožio, gėrio, tiesos ir teisingumo – šiose dar Sokrato ir Platono suformuluotose filosofinėse amžinosios būties vertybėse – pasirodo esą taip paprasta, natūralu ir kasdieniška. Tačiau tik iki to lemtingojo momento, kol imame teoretizuoti.

Estetinė pagava, arba pajauta, – išskirtinis maistančios būtybės, kuriančios ir gyvenančios kaip vertybių pasaulio pilietis, gebėjimas, kuris neduotas nė vienai kitai Žemės gyvūnų rūšiai, išskyrus žmogų. Tiesa, etologai – gyvūnų elgsenos tyrinėtojai – yra nustatę, jog kai kurie tropikų paukščiai, norėdami prisivilioti patelę, išpuošia savo lizdą spalvotais akmenėliais, margomis plunksnomis ir kriauklėmis, tačiau ar tai ir yra estetinė pagava, niekas negali pasakyti. Neabejotina, matyt, tai, kad ir žmogaus

gyvenime lytiškumas bei seksualinis potraukis šio jausmo radimosi bei plėtotės istorijoje užima išskirtinę vietą.

Šia prasme Immanuelio Kanto suformuluotoji estetiškumo kaip pažinimo subjekto praktinio nesuinteresuotumo stebėjimo rezultatais koncepcija vargu ar gali būti teisinga. Nenuneigiama ir tai, jog estetiškumas visada ir visur yra reiškėsis ir reiškiasi kaip etinis ir egzistencinis jį išgyvenančios būtybės suinteresuotumas. „Gražu stebėti jūroje skęstantį, – rašė vienas garsiausių Romos imperijos poetų Gajus Valerijus Katulas (Gaius Valerius Catullus), – bet ne dėl to, kad linkėtum jam nelaimės, o kad esi atstu nuo jos.“ Lygiai tą patį būtų galima pasakyti ir apie stebinčiuosius audringą jūrą ar besigėrinčius šia tema nutapytais paveikslais, tačiau tik tol, kol mūsų pačių ši nelaimė ar neganda neįtraukia į savo pragaištingą sūkurį.

Taip apie pajautą kaip apie estetinio sąlyčio su tikrove prielaidą galima buvo kalbėti nebent iki romantizmo estetikos atsiradimo ir jos suklestėjimo muzikoje, tapyboje, poezijoje. Būtent romantikai savo estetikoje įteisina ypatingą požiūrį į tikrovę, pagrįsdami jį *būties trūkumu*. Iš čia ir garsusis *Sturm und Drang* – *Audra ir veržimasis*, svajonė, viltis ir aistra.

Mureikos monografijoje su teorine šios problemos refleksija siejasi pirmieji monografijos skyriai. Neperdėdamas pasakysiu, jog mane ypač sudomino anaipatol ne garsieji Vakarų filosofijos ir estetikos autoritetai, jų samprotavimai bei koncepcijos, o, pavyzdžiui, skyrelis *Kas atsiskleidžia A. J. Greimo žvilgsnyje į išstumtąją estetiką*⁵ arba *Homo aesteticus* –

*pajautos žmogus: žodiniai portretai*⁶. „A. J. Greimas išryškina ir konceptualizuoja, jo nuomone, estetinei veiklai ir ją pristatomiems įvykiams esmingus dalykus: subjekto laukimą, numatymą, sukrėtimą, išgyvenimo unikalumą ir viltį.“⁷

Originalus monografijos autoriaus požiūris į *homo aesteticus* kaip estetinio intereso atstovus, estetiškos pajautos subjektus ir nešiotojus. Ir iš tikrųjų: ar sugebame patys sau atsakyti – kokį tikslą turi estetika, – klausia autorius. Juk estetinio pasigėrėjimo objektas nėra gamta: gamta nesigėri pati savimi. Šv. Augustinas sako, kad gelės egzistuoja tam, jog būtų pastebėtos. Lygiai tą patį galima pasakyti ir apie žmogų: jis tampa estetinio pasigėrėjimo, pajautos dalimi tik tada, kai yra pastebimas. „Taigi estetika, arba sakant šiuolaikiškai, – estetologija, kuriai galėtų tikti ir apibūdinimas pajautos filosofija, šiaip ar taip, turi jai priskiriamą tikslą.“⁸

Aiškindamas, kodėl teoriniams svarstymams pasitelkęs nepramanytus šešis realių Lietuvos žmonių portretus, monografijos autorius nurodo, kad tai atitinka bendrybių sąsajas su singuliariškumu, pavieniškumu ir todėl laikytina kertiniu akmeniu apibrėžiant pajautos sampratą. Monografijoje pristatomų asmenybių kūryba ir autoritetas, žmogiškasis žavesys ir gyvensenos būdas esą labai skirtingi, bet kartu turi ir „itin ryškia, juos vienijančią giluminių pajautų dimensiją. Pastaroji, beje, ir buvo vienas iš skatinamųjų veiksnių filosofinei pajautos interpretacijai ir teorinei analizei.“⁹

Apibūdinamas monsinojorą Kazimierą Vasiliauską poeto Justino Marcin-

kevičiaus žodžiais kaip „vaikščiojančią meilę“, monografijos autorius nurodo jį turėjus ir išskirtinai subtilų grožio pajautimą, poezijos ir muzikos, humoro jausmą. „Monsinjoras pasižymėjo skvarbia filosofine, kultūrine išvalga, teorinės minties pajauta.“¹⁰

Nesiimdamas atsakomybės galutinai nuspręsti, ar tai pakankami argumentai monografijoje pasirinktiems lietuvių kultūros, meno, mokslo, visuomenės veikėjams kanonizuoti kaip estetinės pajautos objektams, pasakysiu, jog niekas

iki Mureikos to daryti nebandė, o ir tūkstančio mylių kelias, kaip sako senovės kinų išmintis, visada vienu žingsniu teprasideda. Ir šis žingsnis recenzuojamos monografijos autoriaus ryžto dėka jau yra žengtas. Ar jis bus vaisingas, konceptualiai perspektyvus ir susilauks kitų estetikos mokslo specialistų dėmesio, parodys ateitis. O jeigu taip bus, tai man belieka tiek šios monografijos autoriui, tiek ir galimiems jo išvalgų plėtojams bei gilintojams ateityje palinkėti kūrybinės sėkmės.

Literatūra ir nuorodos

¹ Juozas Mureika. *Pajaustos mintys. Estetikos virsmas estetologija*. – Kaunas, 2006 (414 puslapių).

² Žr.: Władysław Tatarkiewicz. *Šešių sąvokų istorija*. – Vilnius: Vaga, 2007, p. 386–418.

³ Ten pat.

⁴ Juozas Mureika. *Pajaustos mintys. Estetikos virsmas estetologija*, p. 7.

⁵ Ten pat, p. 96–98.

⁶ Ten pat, p. 173–257.

⁷ Ten pat, p. 97.

⁸ Ten pat, p. 173.

⁹ Ten pat, p. 174.

¹⁰ Ten pat, p. 181.